

ȘEZĂTOAREA

Anul XI, vol. VIII, No. 10 și 11. — Decembrie 1903, Ianuar 1904.

RĂZBOIUL DE ȚĂSUT

Rar se va găsi o casă țărănească, în care să nu fie un războiū, cu toate că țăsăturile de mașină, introduse din străinătate, să răspîndesc mereu și între țărănimea ruminească. Pînă astăzi femeile și fetele țărănilor țas lușile pînă de bumbac, pănură de lînă pentru cele trebuincioase îmbrăcămîntei și gospodăriei. Dar cu cit cultura înaintează, cu atît și vremea să scumpește și încet încet produsul cel ieftin de mașină va înlocui pe cel de mînă, după cum s'a văzut și în alte țări mai înaintate în cultură. În Germania, spre pildă, abia să mai găsește războiū în sate. În insula Usedom (Pomerania), într'un sat depărtat de ori-ce comunicație am găsit un singur războiū și un singur om, care să pricepea la astfel de lucru, și acesta avea peste 70 de ani. Dar iel ni-l-a spus, că în tinerețele lui aproape toți bărbații [nu femeile] lucrau iarna la războiū, pe cînd femeile torceau cu roata de tors [Spinnrad], nu cu fusul ca în Rumînia.

Forma războiului, cel puțin în cit privește părțile lui principale, puțin să deosebește în Europa și în Asia. Chinezii au același războiū ca și Rumînii, cu aceleași ite, cu aceleași suluri.

La popoarele primitive războiul le și mai simplu și mai puțin practic. Privind diferite pregătiri pentru țăsut la popoarele din Africa și Polynesia ¹⁾, chiar astăzi poți ușor urmări, cum din simpla impletitură s'a dezvoltat treptat obișnuitul războiū de astăzi. Tocmai pentru aceasta nu-l cunoșcut și nu se poate cunoaște nici numele inventatorului, nici unde, nici cînd s'a făcut cel dintîiu războiū. Englezul Flinders Petrie a dezgropat în Egipt ite de bumbac, ce s'aū întrebuințat între anul 3500 și 4000 înainte de Chr. Cel vechi, Grecii și Romanii au cunoșcut războiul; cunoaștem chiar cel mai mulți „termenii tehnici” ai războiului ²⁾, dar urmele lui să pierd în vremile preistorice. — Dar aici nu e locul să discutăm despre aceasta.

1). În muzeul etnografic din Lipsa să găsește o colecție bogată de instrumente pentru țăsut, pe care le-am cercetat de mai multe ori.

2). Fischbach, Geschichte der Textilkunst. Hanau, 1883. Plümmer, Technologie u. Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Leipzig 1875.

Să vedem acum ce fel de formă și ce numiri are războiul la Ruminii în diferite părți locuite de dinșii.

Precum să schimbă graiul, portul și multe alte ale țărănilor din ținut în ținut, așa se schimbă și forma și numirile războiului și părților lui. În Ardeal, spre miazănoapte, în Moldova, Bucovina și Basarabia nu să zice „războiu“ ci „stative“.

Războiul să compune dintr'un „razim“ și din celelalte instrumente pentru țăsut.

Razimul are mai multe forme. Fig. I arată o formă obișnuită mai cu seamă în Moldova, Basarabia și Bucovina [și în Germania].

Sînt patru „picioare“ (v. 1a) lungi și destul de groase, care poartă două lemne și mai groase, îmbucate cu picioarele, așa numitele „tălpi“ (1b). Picioarele, două cite două, sînt legate sus prin două „brațe“ (1c) și, ca să nu să miște războiul, partea dreaptă ie îmbinată cu partea stîngă prin patru „chingi“ de lemn (1d). De multe ori (v. fig. II, IV, V) și „scindura“ sau „blana“ [2], unde sade lucrătoarea, servește drept „chingă“. Toate aceste sus numite părți să leagă una cu alta prin cue de lemn, așa în cit ușor să desfac și să compun, cîci războiul, care ia mult loc într'o odaie, să pune mai mult iarna, cînd nu-i lucru la cîmp. Figurile II și III arată formele războiului (să vede numai partea dreaptă) întrebuițate în Ardeal și în Maramureș, fig. IV în Muntenia și Oltenia, fig. V în Banat. Să înțelege de la sine, că să găsească mici variațiuni, spre pildă în Muntenia am văzut războiul fig. IV numai cu deosebirea că purtătorul sulului de dinainte servește în aceeași vreme și ca picior, precum arată și fig. II; dar în general aceste tipuri I-V sînt cele mai răspîndite în sus numitele ținuturi.

Lucrul de căpetenie al războiului sînt „ițele“ ¹⁾, un mijloc prin care dintr'o dată să ridică jumătate a firelor, pentru a da loc să treacă printre ele „suveica“ cu firul de bătătură. Tocmai într' aceasta consistă marele progres față cu împletitura la popoarele, care încă nu cunosc războiul; la acestea trebuie să se ridice fie-care fir deosebit, și cel de-alungul și de-a curmeziș. — Ițele atîrnă de un băț numit „fuștel“ sau „fuscel“ (botă Maramureș, crucelnic Banat) (v. 3a), sprijinit pe brațele războiului și fixat prin 4 cue. La amîndouă capetele bățului ieste legat cu o ață sau curea un „scripte“ [Pl. scripeți, mai des „scripti“ Munt., „scripiță“ Ban.] (v. 3b), adică un lemn găunos în formă de clopot sau și rotund, înăutru căruia ie o roată

1). Pentru a arăta mersul itelor mai clar le-am depărtat (la fig. I) una de alta mai mult de cît nu ieste în realitate.

mică, numită „rotilă,” sau „rotiță” [Ard.] sau „dură” (Mold. Bas.) sau „rotucea” (Mold.), care-î scobită pe dungă, ca să poată intra sfoara (v. 3c), ce poartă ițele; învîrtindu-se rotila, ițele să ridice și se lasă, după cum merg „tălpițele” (v. 3d), care sînt legate cu o sfoară de ițe (v. 3h). Pentru tălpițe, adică scîndurelele, unde stau picioarele țesătoarei, am auzit o sumedenie de numiri așa: ipele (să aude mai mult), călcătoare (Ard., Mold., Buc.), piciorange, picioragi [Ard.], tălpiță (Ban. Olt.), tălpică (Ard.), tălcic, dialectal pentru tălpic (Marm.), scîndureană [Ban.], ponoji [Munt., Olt.]. Ipele sînt fixate printr'un băț (v. 3i), ca să nu poată fugi.

În loc de tălpițe am găsit și lațuri de sfoară sau curele, în care intră degetul cel mare de la picior. În loc de scripete cu rotilă am văzut la rumîni ca și la Maloruși un fel de cumpănă numită „căluș” sau „călușel”, care lucrează, după cum ușor să vede la 3e. De multe ori chiar lipsește și călușul sau scripetele și numai niște curele unse, care alunecă d'asupra fușteilor, ridică și scoboară ițele.

Ițele, propriu zis, să compun din cîte doi fuștei (v. 3f), adică din două vergele groase ca degetul, crestate la cap, care sînt înfășurate de o mulțime de ațe, formînd la mijloc lațuri, numite „cocleți”, prin care trec firele urzelei. Ca să stea cocleții mai bine — să nu să încurce — o ață mai tare trece pe lungă cocleți de la un capăt la celălalt al ițelor, numită „inima” sau „măduva” ițelor (v. 3g). Cocleții sînt de fire de bumbac, de diferite dimensiuni, după cum trebuie să fie țesătura. Prin fie-care coclete să dă cîte un fir, ce să cheamă „năvădire”. Numarul firelor depinde de largimea pinzei, care le de 10 pină la 30 de „iarbe”; o „iarbă” numără cîte 3 fire.

La țesăturile cu „flori” (alesături) trebuie să fie mai multe ițe de cît două, sînt și pină la șase; aluncia, se înțelege, sînt și mai multe tălpițe și mai mulți scripeți. Totuși de multe ori am văzut și „scripiți cu cîte două rotucele” (cum se zice în Moldova).

Înainte ițelor să găsesc „vătalele” (băteala, Olt.) (v. 4), care se compun dintr'un purtător (v. 4a) numit „briglare,” (Olt.), sau „arțar” (Ban.) sau „jug” (Marm.), din două „brațe” sau „brățări” (v. 4b) cu crestături [v. fig. IV] la capătul de sus pentru a le lega de arțar sau și direct de brațele războiului; une-ori trec prin mijlocul arțarului și să fiu prin cuie. La războaiele cele mici brațele vătalelor nu se află dinăuntru (cum arată fig. I), ci în afară de brațele războiului. — Jos la brațele vătalelor sînt două bucăți de lemn gros, numit „brîgle”, adică brigla (birla) de deasupra [v. 4c] și brigla (birla) de desubt [v. 4d] cu scoc pe mijloc, unde intră „spata cu diuți”.

Brigla de deasupra are la mijloc o ridicătură, care servește de mîner, cînd lucrătoarea trage cu mîna vătalele și bate firul, care trece de a curmezișul, numit „bătătură“ [așa numit, fiindcă ie bătut], ca să fie țăsătura mai deasă. La țăsături mai rari se lasă vătalele afară și cu „spâteaza“ (speteaza, Munt.) (un lemn lung în formă de spată) fac același lucru ca și cu spata vătalelor, însă n'are nici o asemănare cu spata adevărată. Dar acest nume întrebuițat de la vechii Romani, cărora nu le erau cunoscute vătalele, [căci așa numitul „pecten“ n'avea scopul de a bate firele, ci numai de a le desface], încă din vechime a rămas Rumînilor, numai că a trecut la un instrument, care are același scop, dar cu totul altă formă de cît spata Romanilor; adevărata spată a Romanilor să chiamă astăzi „spâtează“, o derivațiune din spată cu sufixul — ează (sfîrlează, căcărează, bobotează). Speteaza are și un alt scop, adică la „alesături“, să ridică cu ea firele pe deasupra cărora aș să treacă firele alesăturilor.

Briglele sînt găurite la amîndouă capetele, ca să poată intra brațele, care, jos, sînt mai late și ast-fel briglele nu pot trece la vale ci numai în sus. Ast-fel spata să poate scoate ușor din scocuri și înlocui cu alta mai rară sau mai deasă, după cum va trebui să fie țăsătura.

Spata are de lături două bucăți de lemn, ce se chiamă „babe“; aceste babe leagă două lemnușe suptirele, de care să prind dinții, făcuți din lemn de stejar, sau de trestie.

Picioarele războiului sînt găurite și prin găuri trec două suluri, sulul de dinainte sau di 'nvălit (v. 5a) și sulul de dinădărăt sau dinapoî sau sulul de dezvelit [v. 6a], pe care să „învoalbe“ urzeala. De multe ori, în loc de gaură, picioarele aș numai crestătură (v. fig. III, IV, V), unde să pun sulurile. Sulul de dinainte iese scobit de alungul, ca să poată intra o vergea, de care să leagă „gura pinzii“. Cu un capăt sulul iese din piciorul războiului și are patru găuri în care să bagă așa numitul „întinzător“, sau „amnar“, sau „circei“, „circea“, „măiuc“ (Munt. Mold.), sau „tindechie“ (Mold.), „întorcătoare“ [Munt.], „întorcător“ (Olt.), „jug, jugșor, întindeaică“ [Ban.], „zăvor“ [Marm.] (v. 5b) cu o sfășietură la capăt, prin care trece o lopățică cu multe găuri (v. 5c). Lopățica aceasta are și alte numiri: lopățică, lopățea, (Marm.), scînduriță, muferușcă, bîrbătuș. Lopățica-î legată cu ață de talpa războiului și un cui pus într'o gură a lopățicăi împiedică, ca să nu cadă jos. — Scopul întorcătorului cu lopățica iese de a întinde — de aceea-î zic și întinzător — urzeala, care merge de la sulul de dinainte pînă la sulul de dinapoî. — În-

torcătorul se găsește tot d'auna la mina dreaptă a lăsătoarei, ca să-i fie amină — de aceea și numirea „amnar“ — și puțind cuțul mai sus sau mai jos, lăsătoarea poate ușor regula încordătura urzelei [pentru anumite țesături urzeala trebuie să fie mai întinsă, pentru altele mai moale]. În unele locuri să iutrebuițează în loc de lopățica cu găuri un fel de „limbă cu dinți“, care ține amnarul. Cînd țesătura ajunge aproape de ițe, atunci să invălește împrejurul sulului de dinainte, sau să 'uvălit și în aceeași măsură să dezvălește urzeala de pe sulul de dinapoi; ca acesta să stea locului, cînd urzeala-i întinsă, să bagă în capătul găurit al sulului de dinapoi (v. 6b) un băț lung sau o prăjină (v. 6c) numit „zăvor (Munt. Mold.) „zatăcă“ (Ban. Olt. Ard.) sau și „slobozitor“ sau „lăsător“, care oprește (de aceea numele de „zăvor“) sau dă voie a să desfășura urzeala de pe sul (de aceea numele de „lăsător“, „slobozitor“). Zăvorul mai des. ie la partea stîngă, nu la partea dreaptă a războiului, după cum să vede în fig. noastră.

Cînd țesătura. invălită împrejurul sulului de dinainte, a ajuns să fie cam groasă, așa în cit împiedică lucrarea, atunci să pune un al treilea sul dedesupt, unde să invălește țesătura gata. Asta n'am văzut-o ie în Rumania, dar mi-a spus-o D-] Busuiocescu de la Nămaștii. În Germania însă fiecare război are pe de desupt un al treilea sul cu o roată cu dinți de fier și un zăvor.

Partea dintre sulul dinainte și spată [sau numai de la bătătura pînă la spată] să chiamă „spaț“ — ce-i „rost“ voi să spună mai la vale — și „natră“ sau „liară“ (în Marm. liara însemnează toată pinza) ie partea urzelei de la ițe pînă la sulul dinapoi. „Chieden“ ie partea urzelei de pe urmă, care nu mai poate fi țesută, după ce urzeala s'a desvălit cu totul de pe sulul dinapoi și cu ajutorul așa numitului „lăsător“ [un lemn. care-i legat cu o funie de sulul dinapoi și care ține capetele firelor] s'a apropiat de ițe, pînă cînd nu să mai poate.

Mai este un instrument ce poate fi numit o parte a războiului, cu toate că nu-i legat de dinsul, și anume „suveica sau suvelnița“, în formă de luntre, cu care să face bătătura. — În mijlocul ei să află un bălișor numit „lemuș“ „surcel“ sau și „sfircel“ (Ban.), sau „hoduleț“ [Buc.]. ținînd o țavă de soc (numită și suzeavă) ce-i invălită cu firul bătătorei, trecînd de la x pînă la x (v. fig. I). adică prin „rostul pluzei“, va să zică prin locul triangular, care să formează între încrucișăturile făcute de schimbarea ițelor. Firul iese din suveică prin o găurică făcută pe o margine în mijlocul suveicii. Cînd a trecut suveica de la stînga la dreapta, să schimbă ițele, adică ceea ce

LEACURI BĂBEȘTI

Pentru mișele. — 1]. Să iei simburii de masline, să-i usuci și să-i pisezi mărunț, să-i pui într'o lulea nouă cu ciubucu nou și să tragi fumul în gură.

2) Ia oțet tare miere și sare, fierbe-le și ține-le în gură, că-ți va trece.

Pentru dinți. — Ia rădăcina ce se cheamă grecește *flomoriză* și o fierbe cu vin, și cu acea zeamnă spală dinții, că te vei folosi.

Cind se vor clăti dinții. — Ia foaie de dud sau coajă, fierbe-o cu oțet și-ți clătește gura cu acea zeamnă; spală dinții că te vei folosi.

De durerea gurii. — Popîluic și iarba roșie fierbe-le cu apă și bea; pune țipirig în zeamnă de aceea; și ține în gură.

Pentru durerea dinților și măselelor. — 1]. Sapă rădăcina din porumbel, curăță-i coaja neagră după d'asupra, iar mizga rade-o într'o oală mică și fierbe-o bine cu apă, și după ce se va răci, pune niște rachiu în acea zeamnă, și ține în gură de 2-3 ori, că-ți va trece.

2]. Să te duci la o salcie, să-i crapi coaja cu cuțitul, și de sub coajă să iei puțină așchiuță și să o atingi de măseaua sau dintele care te doare; apoi s'o pui de unde ai luat-o, să dai coaja la loc cum a fost, minjind acel loc cu noroi.

Contra durerii de gură. — 1). Ia coajă de mesteacăn, fierbe-o într'o oală și cu acea zeamnă clătește-ți gura.

2]. Tot în modul acesta se poate întrebuința coaja de frasin.

4]. Bagă tutun într'un pahar de spirt și dă-i foc. Cu cenușa ce se formează se freacă prin gură, iar cu ceia ce rămîne lichid, se clătește gura.

Pentru miros greș în gură. — 1]. Cine are miros greș în gură, să bea pe fiecare zi cîte o ceașcă de ceai de ismă, preparat în apă cu vin.

2). Must de bozii cu miere ține în gură, că nu mai miroasă gura greș.

3). Coajă de rodie să o mestece și să o țină în gură, că pierе mirosul greș.

4). Popîluic să-l fiarbă cu vin și să ție în gură și să bea puțin și dimineața și pe uemincate.

Pentru negreala dinților. — Ia coru de cerb, arde-l bine pînă se va face alb, pisează-l mărunț, după ce se va arde, și cu acel praf să freci dinții.

Tusea rea. — 1). Rădăcină de molotru și cu sămînța lui pisează-le și le bea cu vin.

2). Să roază dimineața pe nemincate cite puțin meiu, iar de nu-î va trece, să cîntărească 5 dr. unt de vacă și-l încălzește și să bea dimineața pe nemincate.

3). Mărar pisat cu sămînță de ceapă să bea cu vin pentru tuse.

Doctorii de tuse, de plămîni, de ficat, de rînză, de durere de spinare, de pișat, de friguri, de toate încheieturile oaselor.

1). Cumpără miere de urs [lambal], ferbe-l într'o litră cu vin și să-l bei cald, că-î va trece.

2). Iarbă mare rade-o cu o răzuitoare, ca o lingură; apoi fierbe $\frac{1}{2}$ oca miere bine și o curăță de spume, apoi s'o amesteci acea arbă mare cu mierea cea fiartă într'un loc pînă se va îngroșa, după aceea s'o puî într'un vas și dintr'aceea să mînuiești în toate diminețile cite o lingură pe zi, că-î va trece.

3). Ia ceapă, coace-o în foc și unge-î cu dinusa tălpile picioarelor.

4). Frunză de figan, usuc'o și ferbe-o cu vin, apoi blind îți va trece.

5). Praz copt cu zahăr pisat.

6). Să cauți o flutină părăsită cu mușchi, și din mușchi ies niște peri, și culege de aceia și ferbe-î cu vin și să bagi și o ceapă albă locală în patru; să mai bagi și rădăcină de mușchi, să se fiarbă bine și să dai celui bolnav de tuse să bea, că-î va trece.

Guturam. — Fierbe lapte dulce și o bucată de sgură țigănească să fie gata înfierbințată și să o arunci în laptele cel fierț, și să se aburească, numai să se păzească de răceală.

De guturamul rău. — Fierbe sciuteiuța și să bea că-î trece.

Tuse. — 1). Mărar pisat cu sămînță de cînepe să bea cu vin, că-î va trece.

2). Tusea e de 2 feluri: *tusea din sfinte* și *tusea ca lumea* (ordinară). Tusea ordinară o dobîndește omul din răceală, iar tusea din sfinte o dobîndește omul cînd bea balele sîntelor ori scaldele vrășmașului; cînd se duce cineva și bea apă din bălți ori pîrae, ales noaptea, se întimplă de înemerește și balele sîntelor și scaldele vrășmașului. Tusea din sfinte e mai grea ca cealaltă. Babaresele pentru tusea ordinară recomandă următoarele:

1). orez fierț cu lapte dulce pe care-l bea bolnavul;

2). rachiu fierț cu zahar ori miere;

3). orez (grăunțe).

4). fălie de măr dulce și cu fructe (nefecundate) uscate de rug

(gogoloate, le zic) fierte la un loc și zeama o bea bolnavul ;

5). Greutatea, zic babele, e pînă coace tusea, de aceea pune pe pieptul bolnavului un plasture de ceapă, tămie și cu uulură de porc. Aceasta se recomandă mai mult pentru copil, cărora le pune plasture și în cap.

În contra tusei *din sfinte* babele recomandă următoarele: busu-iocul fetelor sau al sfințelor, otentină, iederă, le fierbe și zeama o bea bolnavul. — Tot în contra tusei din sfinte babele descintă în apă și în miere cu un cuțil și cu un fir de mătură, următorul descîntec :

Tu tuse neagră,	cu toată greața ;
tu tuse seacă,	tu să te domolești,
tuse cu înțihituri,	tu să te potolești,
tuse din balele sfințelor,	cu toate junghiurile să te or-
tuse din scalda vrășmașului,	[toești ;
tuse din zăduf,	că dacă nu te-î domoli,
balele sfințelor de-o fi băut,	nu te-î potoli.
părul vrășmașului de-o fi lu-	nu te-î ostoi,
[ghijit,	cu cuțitul te-oiu taia,
tu să ieși de la (cutare)	cu mătura te-oiu mătura,
din furca pieptului,	iar (cutare) o răminea curat,
din băirile inimii,	[luminat
din berăgățile gitului,	ca griul spălat
cu toată firșala,	ca argintul strecurat.
cu toată năploiala,	(De 3 ori).

Fierbe în această apă descîntată : iarba vîntului, iarva sfințelor și părul porcului [brădișor], zeama o amestecă cu mierea descîntată și o bea ferbinte, sara, după miucare.

Tusea cu năduf este amestecată cu otica : tușește și suflă greu. Tusea cu năduf n'are leac și ea se dobîndește cînd mincă omul legume din oala în care a căzut must de lemne verzi, care iese din capul lemnelor verzi ce ard în sobă sau pe vatră.

Accastă tuse se mai dobîndește cînd intră în gura omului abur de lemne verzi care ard pe foc.

O mai dobîndește omul cînd mincă mămăligă neresuflată din căldare înainte de a o pune pe masă ori cărpători. Tusea asta n'are leac, doar sapa și lopata. Da unii bolnavi cumpără sauabor și apă de uimic, că zic că se mai ușurează, dar degeaba, n'am văzut om lecuît de tusea cu năduf.

Tusea măgărească, de care tușește omul sau copiii pînă se a-

stupă gitul, și hîrchie ca porcu cînd îl tai. — Tusea mîgărească nu se știe din ce pricină vine. Leacul de tuse mîgărească este:

1). Baligă de mîgar nemirosită, stoarce mustul, și-l bea bolnavul, și se mai afumă cu ea punînd-o pe cărbuni și bolnavul ținînd gura d'asupra ca să între fumul în ea.

2). Se recomandă de babe asemenea ca bolnavul să bea sînge din creasta de găină arăpotică [un fel de găină cu oasele, carnea și creasta vinele] însă acest sînge se bea după ce a fost amestecat cu lapte dulce.

3). Babele mai recomandă ca bolnavul să pupe un mîgar sub coadă. — Tusea mîgărească i se zice așa, pentru că bolnavul își trage sufletul ca mîgarul cînd tușește. Pentru tot felul de tuse babele mai dau bolnavului colac făcut în noaptea Paștelui. Acest colac îl fierbe împreună cu buruïenile. — Colacul acesta îl fac babele din coca din care se face colacul cel dulce în ziua de Paști la biserică. În mijlocul lui pune un ou roș și-l coace astfel. Oul din colac e bun ca să păzească casa de farmece. — Babele dau din el la mueri să-l îngroape în curte sau în casă după ușa.

Durere de piept. — 1). Rade hrean și-l fierbe cu mîere și îl dimineața și seara cite o lingură. Aceasta e bună și de oftică.

2). Ia broboane de soc cînd vor fi coapte; stoarce-le și aceea zeamă să o fierbi cu mîere și să îl în toate diminețile cite o lingură plină, iar de nu vei avea borboane de soc, să îl de bozii, că sunt mai bune, dar miroasă a bozii.

3). Ia unt de migdale 32 dr., unt de famila și de sial, cite 24 dr., unt proaspăt de vacă, 48 dr. fasole, rădăcină de sofran cite 4 dr. — Fă-le pe toate unsoare sau alifie cu care să te ungi pe piept, și această unsoare lămăduște durerile de piept și scoate toate flegmele.

Oftică. — Cînd vei simți durere la plămîni și vei ridica mina dreaptă și te va dura drept țîță, atunci este mai primejdios. Să îl balsam de micas de la spițerie și să beî în toate zilele de acel balsam cite 3 picături în 50 dr. lapte dulce căldicel, și să beî în 3 săptămîni în toate zilele dimineața pe nemîncate; și băutura lui în acele 3 săptămîni să fie tot lapte dulce amestecat jumătate cu apă, și de nu-î va trece, să-î mai dai încă 3 săptămîni.

2). Sugî, pe cînd descrește luna, din țîța unei femei tinere care a născut un băiat, și ia tot d'auua zahăr pentru ca să nu se stingă laptele în stomac; aceasta repetînd de citeva ori, te vei vindeca.

Durerea de grumazi. — Să te atingi cu ochiul sting al lupului, că-ți va trece.

Gușa. — 1). Măsură un lotu de burete de mare, pune-l într'o ulcea nouă, astup-o bine la gură cu cir de făină, să nu resufle; pune-o la foc să fiarbă fără apă, pînă va arde buretele: apoi scoate-l din oală, pisează-l bine și-l cerne prin sită deasă; acest praf să-l bagi într'o sticlă de $\frac{1}{2}$ oca de drojdie curat și tare, clătește-l și-l amestecă bine; după aceea să dai omului gușul odată seara după mîncare, cînd se va culca și cînd se va scula dimineața, după ce va bea să nu miște un ceas. După ce se va sfîrși aceasta, să mai facă mai de multe ori, pînă se va vindeca, dar să bea mult; numai să înghiță odată, căci de va bea, să tot clătească sticla și așa să bea negreșit se va vindeca.

Gilci. — 1). la platore de Melitotu, pune-l pe gilcă ca s'o cuprindă pe cit va fi de mare.

2). Pune $\frac{1}{2}$ lotu de burete de mare într'un ciob nou, pe care puindu-l pe cărbuni, buretele să se arză pînă s'o face scrum și pînă va arde buretele, omul bolnav să stea cu gura deschisă d'asupra ciobului, să se afume; după ce se va arde buretele, să-l scoți și să-l pisezi bine și să-l bagi în $\frac{1}{4}$ oca miere, mesteciindu-le bine cu o lingură; după aceea să dai acelui bolnav dimineața și seara; să nu o înghiță deodată ci numai să o ție în gură mai mult, și să lase numai nițică să se ducă pe git de buna voie a ei, iar gilca pe din afară să o legi cu aceasta.

3). la plumb, bate-l pînă se va subția ca hîrtia, apoi unge-l cu unt de lemn și-l pui pe gilcă pe din afară cu o cîrpă.

4). Pisează măsline bine și pune-le încălzite pe o cîrpă pe care o pui la git.

Pentru întărirea stomacului și regularea digestiunii. — Ceaiul de ismă, luat seara și dimineața, cite o ceașcă, activează mistuirea și îndreplează stomacul.

Acelaș lucru face și praful de ismă pus în apă sau în bucate (cit tei odată sau de 2 ori cu virful cușitului).

Cei cari sînt slăbiți de boale, au palpitații sau vărsături, să întrebuințeze mai des ceaiul sau praf de ismă.

Cei care varsă sînge să bea din cînd în cînd cite o linguriță de ceai de ismă preparat în oțet și apă.

Cei care sufăr de dureri în abdomen (burtă) să bea ceai de ismă preparat în lapte.

Gh. Rudeanu.

CUVINTE DIN AMINTIRILE LUI CREANGĂ

^{Explicații}
tălmăcite de însuș Creangă

D-l Titu Maiorescu mi-a făcut cinstea de a-mi încredința, spre îndrumare la alcătuirea glosarului explicator al cuvintelor neînțelese de toți Români, din scrierile lui Creangă, două foi, pe cari sînt scrise de Ion Creangă explicațiile mai multor cuvinte și expresii din amintirea a III, pe care i le ceruse fiica D-lui Maiorescu, căreia-l închinase Creangă amintirile sale. Cuvintele sînt scrise de fiica d-lui Maiorescu, iar explicațiile sînt scrise de Creangă. Le publicăm întocmai mai jos orinduindu-le numai, după alfabet. Explicațiile din paranteză sînt ale mele. — Ortografia e întru totul fonetică. Neologismele și franțuzismele, pe care le întrebuițează Creangă pe icicolea în explicările sale (*cozerii* în loc de *palavre*, *carnaval* în loc de *cișlegi*, *tu boudes* ș. a.), precum și netălmăcirea pe deplin a citorva expresii mai pipărate (*hățașul căprioarelor cu sprîncene*) vin din faptul că ele erau scrise pentru Domnișoara Maiorescu, care fiind crescută în oraș, nu putea cunoaște bine viața țărănească și în deosebi vorbirea țaranilor din Moldova. Ciudat e că unele cuvinte întrebuițate de Creangă în scrierile lui, sînt explicate greșit, ori li sînt necunoscute.

Aceste foi le voi depune la o bibliotecă publică odată cu cele pomenite în Șezătoarea, anul VII. pag. 156.

Aburc — ridic sau ajut să se rădice. —

Adaos — (vezi *pornesc într'adaos*).

< **Amandea pe ușă** — fuga pe ușă.

< **Astrăgaciū** — un instrument de ciobotărie în formă de hirleț, ce servește la întins talpa moldovinească.

< **Bălmujite** — incurcate. —

< **Bedreag** — butucul pe care se croiesc cismele.

Bicisnic — imbecil, păcătos, slab. —

< **Bleştesc** — *abia bleştesc* însemnă abia mai da semne de viață.

Bobote (în) — Vorbești în bobote — a aiura, a vorbi fără să știe cum e lucrul.

- **Boaită fățarnică** — epitet dat numai popilor și călugărilor. Cihac crede că vorba e de origine maghiară și însemnă „instigator” p. 483.

- **Bondită** — un fel de cojoc de miel fără mîueci și scurt pînă la briu.

*Beleiu - feiu ... de curmeiu (vorbe goale de sens, ce se zic cînd un sfîrșit
— 156 —
ce se spune ca să dăreaga sau să acopere
real ce a făcut).*

- < **Buft umplut** — este un fel de *dobă* (vezi și *chișcă*).
- < **Călepe de tort** — un băț lung avînd două crăcane la fie care din capetele lui)———(, pe care se deapănă lina toarsă; dacă însă se deapănă cinepa, atunci se chiamă rășchitoriū. (Femeile din Grumăzești — sat lungă Humulești — nu fac deosebirea asta: căleap e tot una ca și rășchitoriū, pe care se *rășchie* și lina și cinepa toarsă. Vezi alt înțeles al cuvîntului *căleap* care se potrivește cu cel de la pag. 96 din Amintiri în „Învățătorul copiilor”, partea I, ediția X, pag. 95: „din fuior te-aū făcut *caer* (pe tine fir de in), te-aū pus în furcă și aū început a toarce, prefăcîndu-te în *tort* sau așă. Tortul l'aū depănat (rășchiet) pe rășchitoriū, spre a-l face *căleap*; călepele s'aū fierț cu leșie, să se înălbească: apoi le-aū pus pe virtelniță ..” ș. c. l.).
- < **Cărpănoșie** — sîrzenie, avariție.
- < **Chilos** — greoiū la mișcare sau la treabă, dar persistent cînd se apucă.
- < **Chirfosală** — somnolență, piroteală. (Explicație greșită. *Cliposală* însemnă somnolență, piroteală, iar *chirfosală* însemnă ameslecătură, încurcală, cînd faci rău o treabă. Nici explicația lui Damé: „tapage joyeux” nu-i bună).
- < **Chișcă** — mașele porcilor curățite și umplute cu carne hăcuită și cu pasat se chiamă *chișcă*; iar buftul este un fel de *dobă*.
- < **Chită de cinepă** — o chită se compune din 12 fuioare, iar fuior se numește un mănunchiū de fire de cinepă.
- < **Chiurluit** — amețit, bat. [Pe la Broșteni — Suceava se zice și *chiarhuz*].
- < **Cinătuesc** — a cinătui însemnă a curăți o găină, adică a o spăla pe dinuntru, aruncîndu-i mașele afară. 1)]
- **Cintece sculățele** — cintece la auzul cărora te scoli la joc. [Cintece sculățele mai însemnă și cintece cam pe-alătura cu drumul și buna cuvîință, cam buruenoase, cam pornografice).
- **Cirnileagă** — (vezi săptămîna Hirții).
- < **Cisluesc** — cisluiți = puneți la cale.
- **Coclauri** — ripi prăpăstioase.
- **Cogeașca-Veche** — nume propriu de cotună sau de sat, *presupun.* (Cogeașca-Veche e un sat în jud. Iași).

1). În alte părți (jud. Suceava), a *cinătui* însemnează a tăia în bucăți un animal, adică a-l desface în părțile anatomico din care o alcătuit. Se cinătuește o găină desfacîndu-i aripelă, picioarele etc., și păstrîndu-lo întregi. Dacă osul piciorului, de pildă, s'ar tăia în două, aceasta nu'ar mai fi o *cinătuială*. Se cinătuesc și porcii, a cărora mașă nu se aruncă afară. — A. G.

↳ **Contăș** — o haină blănită a căria față este îmbrăcată cu un fel de postav similiu, o poartă mai mult răzeșit din Moldova.

↳ **Corhană** — Cihac p. 493 „oreille de charrue“; însă cu il cu-nosc cu sensul de *coastă de deal cu suprafața neregulată unde pasc vitele*. (La Broșteni-Suceava *corhana* însemnă o coastă de deal pietrcasă și foarte înclinată). 2).

Custuri tăioase — niște cușite.

↳ **Dichiciu** — un instrument de lemn cu care se fac florile pe talpă, pe căpută etc., astăzi numit *găleant*.

↳ **Dințaritul** — plata ce se zice că plăteau creștinii unui turc, fiindcă și-a ostenit dinții minciind în casa lor.

↳ **Dondănesc** — *dondănean* = *fredonan*. (Explicație greșită. Mai întâi nu se potrivește cu locul din Amintiri (pag. 84 și 90 ediția I), la care se referă: „Unia *dondănean* [învățând la gramatică] ca nebunii, pină-î apuca amețea” — unde însemnă: *trâncănean*, *zoi-bean în bobote*, *îndrăgan cuvint-le fără nici o noimă* [pag. 90 Amintiri]. Apoi în alte locuri din Povești este întrebuițat așa: „și tot așa *dondănind* el din gură (Dăvila Prepeleac, pag. 48), iaca se trezește dinaintea lui c'un drac“; „Dă, dă, nu mai *donda* [în ediția Minervei mai bine: *dondăni*, pag. 156] atita din gură“ [pag. 59]; „spinul *bodrogănind* din gură, nu știa cum să-și ascudă ura“ (p. 236 Povești ed. I); „În sfârșit ce-or mai fi *dondănit* ei și cît or mai fi *dondănit*...“ [p. 255 id.]. Nicăiri *dondănean* nu însemnă *fredonan*).

↳ **Droagă** — un fel de căruță sau car.

Epure — Dumnezeu *să-l epure* = să-l alunge cum fuge epurile, joc grosolan de cuvinte: *epure* în loc de *apere*.

Gălămoz — mi se pare că însemnă un fel de *mocirlă*, sau poate că este o metateză din vorba *gomoloz* sau *gogoloz* niște bobite de pine sau de lut, cu care se asvirle în joc de glumă. (Orî cum însă explicația asta nu se potrivește cu întrebuițarea cuvintului *gălămoz* în Amintiri (pag. 113 ed. I): „să fi văzut ce blăstă-măjie și gălămoz era în casă“). 3).

Găleant — vezi *dichiciu*.

↳ **Ghibirdic** — copil sau om mic de stat, *un fel de nain*.

Ghiț — un lemn în forma nasului de om, care dă putere de se lărgește ciubota.

↳ **Hăbuc** — bucată dintr'o haină, a rupe hăbuc = a rupe bucăți.

2). E probabil că Cihac a confundat *corhana* cu *cormana*. — A. G.

3). Se mai zice și *golomol* și însemnează ceva boțit și făcut ghom; în sens mai larg: deranjat, nelăsat la locul lui. — A. G.

< **Hască** — mai multe piei, ce se pun spre a lărgi căputa de-
asupra.

< **Hat** — însămnă o cărăruie între două ogoare, care servește de
hotar.⁴⁾

< **Hăt** — foarte, prea; turba de cap hăt bine = era foarte turbat.

< **Hățașul căprioarelor cu sprincene** — drumul căprioarelor la
pășcut sau chiar locul unde pasc. Explicația adevărată: cărarea că-
lugărițelor duse de simțiri lumești prin pădure...

— < **Helge** — se mai chiamă altmintrelea *nevăstuică*. (*Hustela* vul-
gară; *helgea* se întrebuintează numai în expresia: „alb cum-i
helgea”.⁵⁾

Hirb — un fund de oală stricată, în care se pune oloiū, ca-
lăcan etc.

— **Hirjoană** — un fel de joc al flăcăilor și fetelor de țară, în care
se îmbrîncesc, se întind, se pumnesc, rîzind cu mare haz.

< **Hirța** — vezi *săptămîna Hirții*).

< **Hrentuesc** — a se hrentui = a se strica ceva, dar nu de tot.

< **Hurtă** — numai în expresia „cu hurta” = en gros — a viude
cu hurta.

< **Lodbe** — despicături mari de lemn. (La Broșteni-Suceava se
pronunță *lobda*).

Măgulele — a-l lua cu măgulele = a-l face laude pentru a-l
întinde curse, fabula: Vulpea și Corbul.

< **Medean** — piață.

< **Mehenghiu** — abil, viclean, șiret.

< **Melian** — om nalt și făcut bine.

— **Mocnit** — tăcut, ascuns, în sens rău. Se zice de focul ce nu
arde și numai sbucnește deodată.

< **Mocoșesc** — nu te mocoși = nu face încet lucrul său treaba
ce ți s'a dat.

< **Moglan** — un mojić grosolan și prost.

Mogrogesc — mă mogorogesti = mă bodogănești. „tu boudeș”.

< **Molfăesc** — însămnă huetul ce produce cineva cînd miuincă
cu gura plină. Se zice de babe, care n'au dinți.

< **Mușchea** — o turtea de batfon (sic), cu care se așază calupul
și se bate talpa.

4). În sensul strict al cuvîntului, *hat* este fâșia de pămînt nearată, care servește de
hotar între pămînturi. Dacă pe acea fâșie este loc de umblat, cărare, se zice că: este o
cărare pe hat. — A. G.

5). Prin jid. Suceava și Bucovina se zice curat *helge* în loc de *nevăstuică*. — A. G.

↳ **Năduh** — amar. năcaz.

↳ **Otinjesc** — ologesc sau ciutesc pe cineva.

— **Ozana** — numele unui rîuleț de lângă T. Neamț.

— ↳ **Pălălăesc** — îi pălălăeau pletele — palalaie insamună *pară mare de foc*, ce face vuet, dar trece răpede. Se zice metaforic *îi pălălăește obrazul de rușine*. Îi pălălăeau pletele = îi imblău pletele în vînt ca o palalae.

↳ **Pașlesc** — nu-l cunosc bine, dar pare că-l *fug*. (Așa-i, se mai zice: *a șters-o*; și mai are și înțelesul: *a furat-o*).

Pocinog — început de buu augur la vînzare mai ales și la altele.

↳ **Pogan** — urît și murdar.

↳ **Pogheazuri** — grupuri de oameni ce umblă după pradă. (Imblă 'n pogheazuri = imblă derbedel).

↳ **Pornesc într'adaos** — pornise într'adaos, a deveni îngreunată, în poziție. (*S'a dus într'adaos*, ori *nu mai adauge*, se zice atunci cînd trimeți pe cineva la o treabă și nu se întoarce la vreme).

Posderie — mulțime mare, paele cînepei rupte de melișă în mii de bucăți se numesc *posderie*.

Prisacă — locul unde stau stupii cu albiuc, iar *prisăcar* omul ce le păzește și îngrijește.

— **Puricale** — tot felul de fructe: mere, pere etc. 1).

Robotesc — a lucra clacă și în genere a lucra.

Salamură — apă cu sare multă.

Săptămîna Hîrții sau Cîrnileaga — Săptămîna cea din urmă a carnavalului. (Explicație greșită, căci săptămîna cea din urmă a cîșlegilor, adică cea dinainte de postul mare, se cheamă *Alba*, pentru că nu se mincă de cit lapte și brînză în toate zilele (și Mercuri și Vineri); săptămîna dinainte de Alba se cheamă (*Hîrți* ori *Hîrți*, adică *vîrstata*, pentru că se mincă și de fruct și de post (de post Mercuri și Vineri); iar săptămîna dinainte de Hîrți se zice *Cîrnileaga*, pentru că se mincă în toate zilele carne (și Mercuri și Vineri). Vej. V. Boyra în *Dozătorul* XII (1927) pag. 113. și S. Furtu în *Rev. de lingv. și literatură* III (1928) pag. 1-2.

↳ **Scopt** — Piele *scoptă* — piele uscată foarte tare. Explicația în *Explicații*

Scrombăit — Nu-l cunosc. (Trebuie însă să fie în legătură cu cuvîntul *scroambe* = ciubote răle, întorsînit de Creangă în *Amintiri* (pag. 23 și 106 ed. I).

Sculățel — (vezi *cîntec sculățel*).

Sfirloage — Nu-l cunosc. (Insamună *opinci răle*. În *Amintiri* p. 106) se pare că insamună tot *ciubote răle*).

1). Se zice și *poricale*. — A. G.

Smocul de chibrituri — cutia sau mănunchiul de chibrituri.

< **Staniște** — locul unde se adună oile etc. (*Staniștea cailor* — locul din pădure unde se adăpostesc caii vara de răul muștii ș'a căldurii).

< **Șan** — un lemn în forma pulpei, pe care ciobotarul întinde pielea turețelor. A trage la șan = a întinde pielea pe lemnul numit șan.

Șotie — fr. niche, tour. (Ț'am făcut șotia = Ț'am făcut pozna).

Șperlă — înșamnă cenușa cu cărbunași aprinși; metafora *mă vet da prin șperlă* trebuie să fie luată de la *friptură*.

< **Taclăle** — vorbe deșarte, palavre, cozerii.

Tăun — un fel de bondar cu ac veninos.

< **Țencușă** — un joc copilăresc, ce constă din înșingerea cuțitului în pământ etc., țencușă se mai zice și bucașica din harbuz ce o scoate cu cuțitul spre a vedea dacă-i copt.

< **Tihărae** — rîpă (ravin fr.).

< **Tiji** — asemenea.

< **Tinjală** — este oiștea carului de care e prins jugul; expresia metaforică *a se lăsa pe tinjală* înșamnă *a se leneși*.

Tirnosire — Nu-l cunosc. Cihac pag. 413 zice „consécration d'une église”. (Așa este: tirnosire înșamnă sfințirea unei biserici și-i ciudat că Creangă, fost diacon, zice că nu-l cunoaște).

< **Trela-lela** — tra la la, înse fiindcă *leta* mai înșamnă *vagabond*, a umbla lela = a vagabonda; de aceea aice *trala* s'a schimbat în *trela*.

< **Vindereu** — o pasere, falco peregrinus.

Zăhăit — uitat, părăsit, (aruncat: îi zăhăit pin casă = îi negrijit, în neorinduială; nu te-oiu mai zăhăi = nu te-oiu mai năcăji).

< **Zărghit** — smintit, fr. toqué. 1).

Gh. Teodorescu-Kirileanu

Syrimm
 Prof. Dr. Cluj contestă că aceasta listă de cuvinte ar fi
 scrisă de Ț. Creangă (*Dacoromania* X, 1943 pag. 337).
 I-a răspuns Prof. Dr. Morariu în „Gongol” Cernăuți 1944 pag. 24.

1). Cu acest prilej voi da o lămurire asupra Titlului bisericesc al obiceiurilor de la țară, publicate de Eminescu în *Curierul de Iași* No. 112 din 1870 și reprodusă de mine în *Șezătoarea* VI, p. 126. Obiceiurile acestea sînt publicate în cartea „*Sinopsis* adică *Adunare de multe învățături*, care acum întîi s'au tipărit într-o această chip în zilele pre înălțatului

ASUPRA VIETII LUI IOAN CREANGĂ

În „Acta clericilor eșiți cu atestate diu Seminariu” pe 1858—1860, No. 39, fața 85 este următoarea petiție a lui Ioan Creangă, scrisă de el cu slovă veche :

Onorabilului Comitet al Seminariei Centrale.

Lăcrămătoare suplică 1).

Fiin că (sic) cu agiutoriu Proniei, am săvârșit cursul de patru ani în această Seminarie ; pentru care datoriu sânt a mulțami lui Dumnezeu și învățătorilor mei ; însă, acum ne mai putând rămâne pentru a trece și în cursul al doilea, din cauză că părintele meu s'aũ săvârșit din viață, la Iunie în 30 de zile, pre cum alăturata mărturie adeverește [lipsește din dosarul Seminariului Veniamin această mărturie] ; și maica me este bolnavă de patru ani și cu 7 copii toți mai mici de cât mine ; încă și cu o însămnătoare datorie, d[e] 1600 lei, ne având cu ce plăti, fiind în cea mai mare sărăcie ! ba încă din cauză că tatăl meu, nu aũ murit la locul nașterii lui, nici de biru nu este scutit ; pentru care cu o mare amărăciune , abie ași poate căpăta hrana dintr'o zi până intra alta ; de unde nici eu nu mai am nădejde de a mă mai pute ajiuta. — Pentru care cu supunere viind, rog pe onorabilul Comitet să binevoească am (sic) slobozi cuvenitul Atestat.

Creangă Ioan

1858 Septemvrie 10.

Iată și „Certificatul” ce i s'a dat de la Seminariul Veniamin :

Prin acesta se adiverește că clericul Ioan Creangă fiul lui Ștefan a Petrii din satul Humuleștii, ținutul Neamțului aũ învățat în Seminarie centrală cursul întâiu de patru ani și la ecsamenele publice ținute în acest institut aũ învrednicit notele următoare :

1. Din Catihis eminent.
2. „ Istoria sfântă eminent.
3. „ Gramatica romină. bine.
4. „ Aritmetică bine.

Domnul nostru Io Scarlat Ghica Voevod, cu osteneala și toată choltuiala a pro' Sfințitului Mitropolit al Moldovei *Kir Iacov*. Iași, 1757.

Din groșală ani zis (Șezătoarea VII, pag. 152, rîndul 12) *geanta* cu trepădatele în loc de *geasta* cu trepădatele. *Geasta* e un cuvînt țigănesc (gê, geas — du-te) care-i întrobnițat în zicala : *geasta* cu trepădatele, că nu-s departe satele. Un țaran din Bălțătești, jud. Neamț, a întrebnițat-o și așa : *geas* cu trepădatu, că nu-i departe sa' u. — La Broșteni-Suceava n'am auzit zicala asta.

1). Epitetul *lăcrămătoare* nu este pe alte suplicii.

5.	Din Geografia veche și nouă	bine.
6.	„ Istoria universală pe scurt	bine.
7.	„ Istoria bisericească pe scurt	bine.
8.	„ Istoria patriei	bine.
9.	„ Liturgică	eminent.
10.	„ Introducere în teologie	eminent.
11.	„ Ritorică	bine.
12.	„ Dogmatică	bine.
13.	„ Pastorală	eminent.
14.	„ Limba elină	bine.
15.	„ Limba latină	bine.
16.	„ Cîntări și tipicul bisericesc	bine.

Drept care avînd și purtările foarte bune i s'aū dat numitului acest certificat spre a-i sluji de dovadă a însușirilor sale pînă la venirea lui în stare de hirotonic, cînd atuncia i să va slobozi formal-ucul atestat.

No. 246.

1858 Decembrie 12.

Pe fața următoare stă scris: Asemenea și clericului Constantin Creangă sub No. 27.

Gh. Teodorescu-Kirileanu

A G A B Ă L Ă C E A N U

(Legendă istorică)

Legendă e culeasă din gura bătrînelui Burcea. în etate de 85 ani, din comuna Adamoști, plasa Marginea, Jud. Teleorman.

Inceputul cîntecului, neștiindu-l acest bătrîn să-l rostosească în versuri, mi l-a spus din gură sub formă de poveste. Il reproduc deoi cu vorbele bătrînelui Burcea.

Acum 400 de ani ¹⁾. Costantin Brîncoveanu, acela care a fost mai mare peste Divan, a clădit un oraș și i-a pus numele *București*, după Ciobanu ²⁾ *Bucur, Mocanu*. — *Bucur, ciobanu, avut-a p'acele vremuri:*

Oi multe,
multe și cornute,
cu lina mișoasă,
ca firu de mătăasă.

1). Poporul îndepărtează în imaginațunea lui evenimentele apropiate, făcute de oameni mari.

2). Poporul nu articulează nici în cîntec, nici în povestii substantivele și adjectivale.

Și trecea cu multă vază printre semenii săi după acele locuri.

Trecut-au ani 50 la mijloc și orașu *lu* ¹⁾ Bucur Mocanu mereu a crescut și s'a făcut de 2500 de case.

S'a sculat în urmă și Aga Bălăceanu, boieru *lu* Costantin Brincoveanu, și, în ciuda Voievodului Costandin, s'a apucat și el să zidească un oraș cu 300 de clădiri, pe locu de la Bălăciu de azi ²⁾.

Vroia Aga Bălăceanu ca orașu lui să întrecă p'al *lu* Costandin Brincoveanu, să ajungă chiar *Căpitala* țerii românești.

Și, ca să isbutească, s'a sculat el cu un *Ferman* și cu oaste nemțească, cu Nemți de cei cu coadă, să bată pe Costandin Brincoveanu ³⁾.

Brincoveanu glăsuit-a atunci către Bălăceanu ;

— Ce vrei să te cerți cu mine? Eă, care am făcut un oraș mare cu 2500 de case, sînt mai tare ca tine și sînt Domn.

Tu ai clădit un mic orașel cu 300 de ziduri, și alea sînt puștii! Dacă vrei de la mine bani, îți dau destui ; poate oî fi sărăcit cu atîtea ziduri ce ai ridicat.

— Nu cer bani, zisu-i-a Bălăceanu, că am mulți făr' de seamă, și nici o Domnie și Impărăție nu știe de bănetul cel mult al meu!

— Atunci, dar ce vrei? — Vreaă ca Bucureștii să fie aici la *Bălăci*. Dacă m'oî birui, atunci să rămîie *Bucureștii* acolo, unde sînt astă-zî—; dacă nu, atunci să se mute *Căpitala* aci la *Bălăci*.

Văzînd că nu isbutește ast-fel, Aga Bălăceanu porni cu resboiă împotriva Domnului său Brincoveanu.

Bălăceanu venia cu fină-su, Drăgan, călări pe cai vineciori :

1). *Lu* = lui, a lui.

2). Bălăciu, sat în Teleorman. crede-se de popor că-și are numele de la acest Aga Bălăceanu și moșia, pe care se află satul, ar fi fost a acestui mare boier. — Astă-zî, în apropiere de sat, se vede încă dărîmăturî de ziduri vechi și urme din vechea mază (albu) a riului *Dimborița*, care trebuia să dea în riul *Bordea*, ce udă satul Bălăciu. — Riul *Dimborița* nu există în jnd. Teleorman, dar bătrînii din sat spu. că boierul Aga Bălăceanu, vroia să numească riul artificial—acel crac săpat de el — cu numele de *Dimborița*.

Numele satului Bălăciu trebuie să fie mai vechiu. Satul își va fi luat numele de la acel străvechiu ero—viteazul Bălăciu — din timpul lui Lithuan Voovod. — Vezi Hasdeu, *Mag. Etym.* Vol. IV. pag. CXLVIII; sau mai probabil— după mine unul — de la viteazul Bălăciu mare sfetnic al lui Mircea Basarab-Bătrînul. Despre ambii străvechi Bălăcieni vezi mai jos.

3). Anacronism. Nemții cu coadă îi găsim mai târziu în țara Românească pe timpul Impărătesei Maria Tereza, 1762-1802. Pacea de la Sîstov, 4 Sept. 1781; cea de la Iași, Decembrie 1792. Nemții cu coadă s'au purtat cam noomenos în țara noastră cu poporul Romîn. Apucăturile lor barbare poporul noi azi nu le-a uitat. În cîntecile noastre populare, în doine, Nemții cu coadă sînt des pomeniți și faptele lor immorale pas cu pas sînt înfiorate! Poporul mai păstrează și azi Nemților cu coadă următoarele două credinți :

Prima : Nemții erau porecliți cu coadă, fiind-că aveau șira spinării prelungită în formă de coadă, ca la maimuțe.

A doua : Acești Nemți purtau părul împletit în coade lungi, ca la femei.

venia cu oaste nemțească
 venia ca să'mi prăpădească
 pe Costandiu Brincoveanu,
 care stăpînia Divanu!

Brincoveanu a ridicat impotriva *lu* Bălăceanu cinci mił de ostași.
 Ei au început lupta și Aga Bălăceanu cu fină-su Drăgan au bătut de
 au stins pe Brincoveanu și oastea lui.

Ce ostași mai rămînea
 la Brincoveanu striga :
 — Trimite, Doamne oștile,
 că ni s'a scurtit zilele !
 Bălăceanu ne snopește,
 ne bate, ne prăpădește !
 Brincoveanu ce'mi făcea ?
 Pe Drăgan, mare, 'mi chiema,
 pe finu *lu* Bălăceanu,
 care a părăsit Divanu.
 La Divanu că-l aducea

și din gură că-i striga :
 — Drăgane, Drăgane,
 viteze Drăgane,
 cu aur mult te-oї dărui,
 dacă mie mi-oї sluji ;
 cu scaun de 'mpărăție
 și cu mare boierie.
 Pe Bălăceanu să'mi apuci,
 capu-aicea să-i aduci.
 Să mi-l tai, să mi-l omori,
 sa-l pisezi de nouă ori !

— La ziua sorocită, să fi gata, Măria-Ta, îi răspunse viteazul
 Drăgan, finu *lu* Bălăceanu. Inhamă-te din uoū la luptă, c'am să-ți
 eu pe tîpsie capu *lu* nașu, cu p'al sflntului Ioan Botezătoru !

Brincoveanu ce'mi făcea ?
 La Bălăceanu trimetea
 soli domnești, ca să-i vestească
 de răsboiū să se gătească.
 Dar Bălăceanu ce'mi făcea ?
 Pe fiuu Drăgan chiema
 și din gură că-i grăia :
 — Ce o fi asta, măi Drăgane
 Drăgane, fine Drăgane ?
 Brincoveanu mi-a trimes
 din divan de la Domnie
 trimiși vornici lu solie :
 nu cum-va pentru bătae.
 saū este răscoală 'n țară ?
 Drăgan, mare, ce'mi făcea ?
Lu Bălăcean el grăia :
 — Nășicule dumnea-ta,

pin București c'am trecut,
 multe lifte c'am văzut :
 Turci și Nemți, Ruși și Tătari,
 Poloni. Unguri, mustăți mari.
 La răsboiū noi d'om mergea,
 multe lifte om tăia ;
 tu să tai in două părți
 că-s prea multe, multe legi,
 și eu să taiū intr'o parte,
 ca să am mai bună parte !
 Duminică dimineață,
 cam pe rouă, cam pe ceață,
 in răsăritu de soare,
 amindoi pleacă călare.
 Cruce, mare, că-și făcea,
 la Dumnezeu se ruga
 și din gură cuvînta :

— Doamne, doamne, fii cu noi
 cu putere l'amîndoi;
 să ne ducem sănătoși,
 să ne 'ntoarcem bucuroși,
 ca doi trandafiri frumoși.
 Bălăceanu ce'mî făcea?
 Cînd el așa se ruga,
 Drăgan în gînd că zicea:
 — Dar'ar Domnu Dumnezeu,
 să fie pe gîndu meu:
 să-ți văz capu tău pe jos
 și pielea 'ntoarsă pe dos!
 Ei la resboiū că pornia,
 la București c'ajungea,
 în cîmp la Colintina.
 Ei, măre, se'nspăimînta,
 cînd așa sodom vedea:
 occeanu la ochi punea,
 peste oștire se uita
 și din gură că striga:
 — Alelei, Drăgane fine,
 de noi acum nu e bine,
 să ne luptăm peste fire,
 cu ăst sodom de oștire.
 Tu să tai în două părți,
 că-s prea multe, multe legi:
 și eu să taiū într'o parte,
 ca să am mai bună parte!
 Bălăceanu ce'mî făcea?
 La piept mîinile punea,
 la Dumnezeu se ruga:
 — Doamne, fie voia ta!
 Doamne, părinte prea sfinte,
 ascultă-mi ruga fierbinte:
 m'ai scăpat întăia oară,
 scapă-mă și-a doua oară!
 Drăgan, măre, ce'mî făcea?
 El în giud că se ruga:

— Verde foaie teiū frunzos,
 capu să ți-l văd eu jos!
 Bălăceanu ce'mî făcea?
 El, măre, se pregătia,
 paloșu 'n mină că lua.
 În oștire că intra,
 multă moarte că făcea,
 prăpădu domnului erea!
 Drăgan, măre, ce'mî făcea?
 De la margine privia,
 nu-i venia a se lupta:
 calu, măre, că-și opria,
 de tăiat nimic tăia!
 Bălăceanu se lupta,
 moarte priu Turci el făcea:
 pe Turci grămadă-i tăia,
 cu pămîntu-i așternea,
 și el, măre, ostenia.
 Calu-i din uări foc vărsa,
 mîinile i se 'ncorda,
 singele șiroiū curgea
 și pe paloș se 'uchega!
 Dară Aga Bălăceanu,
 care a părăsit Divanu,
 dacă, măre, că vedea,
 că vedea, că ostenia,
 fiului Drăgan grăia:
 — La margine, fine, ș'acasă,
 că p'aici moartea ne lasă!
 calu că mi-a ostenit
 și eu, măre, c'am stătut! 1].
 Amîndoi că se pornia
 și fugia, măre, fugia,
 zi de vară
 pînă 'n seară!
 Oștirea că mi-i gouia,
 după ei se 'nșiruia
 și de loc nu-i ajungea!

1). Inversiune, în loc de:

Și eu, măre, am ostenit
 Și calu că mi-a stătut!

Drăgan, măre, ce'mi făcea ?
 El hodinit cum erea.
 drumu jderului dedea ²⁾,
 copitele-I scăpăra,
 nori în urmă-I răminea.
 Pe Bălăceanu 'mpingea,
 de-a călare cum erea,
 în Dimbovița 'l băga
 și din gură că-I striga
 — Fugi, nașule, nu mai sta,
 că ne-a ajuns potera ! ³⁾
 Bălăceanu ce'mi făcea ?
 Pe sinu că-l asculta,
 cu calu 'n nămol intra
 și mai reu se 'noroia
 și din gură că-I striga :
 — Săi, Drăgane, sinule,
 că mi-a scurtit zilele ;
 calu mi s'a 'nămolit
 oștirea că n'a sosit !
 Drăgan, măre, ce'mi zicea ?
 Zvirle, nașule pușca
 și pușca și sabia
 nu mai faci treabă cu ea !
 Sabia ți s'a știrbit,
 pușca ți s'a ruginit,
 oțelile c'aū plesnit !
 Zvirle-ți, nașule, zaua,
 să zboare calu fuga.
 că *zăile* sînt mult grele ⁴⁾
 nu pătrund gloanțele 'n ele !
 Drăgan, frate, ce'mi făcea ?
 Cum pe nașă-su vedea
 fără arme că erea,
 la el, măre, năvălia :

sulița 'n el o băga,
 mațele jos îi vărsa !
 Pînă oștirea sosia,
 Bălăceanu mort erea !
 Capu 'n suliță-l punea,
 la Brâncoveanu l-aducea
 și de Divan că-l trîntia
 și din gură-i cuvînta :
 — Ia-ți, Doamne, datoria
 și dă-mi făgăduela !
 Brîncoveanu cînd vedea,
 mult, frate, se 'nveselia
 și /u Drăgan că-I grăia :
 — Drăgane, tu să trăiești,
 Domnia s'o stăpînești !
 La scaun că mi-l ducea
 pe Divan îl așeza.
 Barbierii că-i chema,
 pe el bine că-l spăla,
 mi-l rădea și-l potrivîa
 și cu țoale 'l îmbrăca ¹⁾
 cu țoale cu ibrișm,
 ibrișm tot cafeniū ;
 ibrișm de Țaligrad ²⁾
 cotu șapte galbeni luat !
 Brîncoveanu ce'mi făcea ?
 Bine de loc nu-î părea,
 la Drăgan el că mergea
 și din gură-i cuvînta :
 — Drăgaue, Drăgane,
 viteze Drăgane,
 cum în locu-mi să domnești
 și lumea s'o stăpînești ?
 Ți-ai tăiat tu nășia,
 dar mi-te domnia ?

2). Jderului = calul vinat.

3). Potera, oștirea, oastea trimisă pentru lătaș.

4). *Zăile* = zălile, cămășile de zălo.

1). Țoale = haină, strajă.

2). Țaligrad = Țarigrad, Constantinopol.

La gialapî ¹⁾ semn el făcea
și din gură le zicea :
— Lui Drăgan capu să-l luați
și 'u domnie nu-l lăsați ;
de cit lumea s'o domnească,
mai bin' el să putrezească !

Intr-o variantă, culeasă din satul Șerbănești — Olt, fiul lui
Aga Bălăceanu se numește *Costin*.

Iată această variantă :

Sub seninu cerului,
la poiana mărului,
Intiluitu-s-a 'utlinit,
doi Domni cu două oști,
Domni ai țerii românești :
unu mi-este Brincoveanu
c'ala stăpînia Divanu :
altu mi-este Bălăceanu,
boier Aga Bălăceanu,
care-a părăsit Divanu :
Divanu l-a părăsit,
la vitejie a ieșit !
Oastea lui mi-este nemțească,
vine să ne prăpădească.
Altă oaste mi-e turcească,
vine să ne prăpădească :
oastea e-a *lu* Brincoveanu,
c'ala stăpînia Divanu.
Dar de ce ei se certa ?
Că Bălăceanu zicea :
Bucureștii să-i zidească,
in lume să se pomenească,
la *Bălaci* in Teleorman,
că sint ziduri noi d'uu an :
că sint ziduri inceptute,
frate, și neisprăvite !
Dar Costandin Brincoveanu
și cu Bucurel ciobanu,
amîndoi se sfătuia

Gialapii că-l asculta
capu *lu* Drăgan tăia ;
iar pe el il îngropa,
la minăstirea domnească,
in lume să se pomenească !

și din gură că zicea :
Domnu țerii Romînești
stea in tron in București,
in București pe Dimboviță,
Dimboviță, Iuncăviță ;
Dâmbovița-i apă dulce,
cine bea, nu se mai duce !
C'apa ei e de spălat
ș-are cîmp de alergat !
Brincoveanu ce-mi făcea ?
El, măre, nu se'nvoia.
La hătae se lua
cu Bălăceanu Aga.
Brincoveanu că'mi pornia,
de hătae s'apuca.
Oastea lui mi-erea turcească,
venia ca să-mi prăpădească
o oaste de cea nemțească :
oaste *d'alu* Bălăceanu,
care a părăsit Divanu !
O tăia,
o potopia :
și mi-o tăia tot grînește
și mi-o grămădia clăește !
Bălăceanu se uita
și amarnic că'mi ofta.
Din pridvor el că-mi săria
și la cal că-mi alerga,
sus pe el că se suia,

1). Gialapî = gialați, călăi.

paloșu 'n miună ținea
 și p'lu dușmanî că trecea,
 la pământ că î secera !
 Cînd Brîncoveanu 'mî vedea
 cum oastea se 'mpuțina,
 mîna la gură punea,
 cu pumnii 'u piept se bătea
 și amarnic că striga :
 sărăcuț de maica mea,
 că mi-a prăpădit oastea !
 Pristav, măre, că'mî punea,
 trei zile, trei nopți striga :
 — Care, frate, s'o afla
 ca să taie p'acesta,
 îl dăruesc domnia,
 domnia și moșia,
 ca să taie p'acesta,
 că mi-a prăpădit oastea !

* * *

Nimene nu se afla,
 fără el că se găsia.
Sava! ¹⁾ *Capitan Costin,*
 al *lu* Bălăceanu fiu.
 La Brîncoveanu 'mî mergea
 și din gură că-l grăia :
 — Brîncovene Costandine,
 doamne, să-ți fie de bine,
 că mă chemași tu la tine !
 Îmi dăruești moșia,
 moșia și domnia,
 ca să-mi taiu eū nășia ?
 Că mi-e părinte mai mare,
 mi-a ars focu la spinare,
 frică mi-e de luminare ?
 Cînd Brîncoveanu auzia,
 mult bine, frate,-î părea ;
 în brațe că-l apuca

și 'n gură că-l săruta,
 la masă, măre, 'l ducea
 și mîndru 'nscris îl făcea,
 ca să-i dea el domnia,
 domnia și moșia !
 Costin, frate, ce'mî făcea ?
 El la cal că'mî alerga,
 bine'n chingî că mi-l stringea
 și prin oaste că-mî intra.
 Cînd nașă-su că-l vedea,
 el din oaste s'alegca
 și la cîmp, nene, fugia !
 Costin, măre, ce'mî făcea ?
 Cînd pe nașă-su vedea
 că la cîmp, frate, fugia,
 el din gură că'mî striga :
 — Stăi, nașule, dumnea-la,
 așteaptă-mă și pă mine,
 ca să-ți fie ție bine ;
 amîndoi să ne păzim,
 să tăiem, să potopim !
 Dar nașă-su că-l grăia
 și lacrămî din ochi vărsa :
 — D'alelei, fine Costine,
 te-aș adesta eū pe tine,
 mi-e frică de 'nșelăciune,
 că sint mari domniile,
 mituesc cu pungile
 și dau cu moșiile
 să-și taie nășile !
 Costin, măre, că-l grăia :
 — Nășicule, dumnea-la,
 eū mă jur pre legea mea :
 nu te teme tu de mine,
 că nu sint eū porc de cîine ;
 tu-mî ești părinte mai mare,
 mi-ai ars focul în spinare,
 frică mi-e de luminare !

1). *Sava!* = să vezi.

De micșor m'ai botezat,
de mare m'ai cununat,
trei copii mi'ai creștinat :
două fete ș-un băiat ;
ș-acu vorbești cu păcat !
Cu cuvintu -l înșela
și pe el că-l adăsta,
amîndoi s'alătura
și din gură că grăia :
— Nășicule, dumnea-ta,
taie tu inijloacele,
să taiu eu mărginile !
Paloș pe mischiu trăgea,
pe lingă el că se da,
pe nașă-su că-l isbia !
Unde cu paloșu da,
lua mîna cu spata.
Răsma ¹⁾ paloșu'n pămînt
că intra pînă la muchi,
așa da de necăjit !
Se simți calu tăiat,
parcă fu de lupi mîncat.
Și da dosu și fugia
și'n mocirlă că untra. ²⁾
Bălăceauu ce'mi făcea,
cînd așa blestem vedea ?
De Costin că se ruga,
de fiuă-su Costiu,
la inimă hain :
— D'alelei fine Costine,
cum mă tăiaș tu pă mine ?
Nu ți-e milă și păcat,
că de mic te-am botezat,
de mare te-am cununat,
trei copii ți-am creștinat :
două fete ș-un băiat,
ș-acu sufletu mi-ai luat !
Cum mă tăiaș tu pă mine,

vin, de mă scoate pă mine
din astă cirlă,
cirlă, mocirlă,
să nu mor eu ca un cîine,
că te iert, fine, pă tine,
să te hărăuești in lume !
Costin, mare, ce'mi făcea ?
La Bălăceauu mergea,
din noroiu că nu-l scotea,
ci mai tare 'n el că da,
frumos capu i-l tăia,
și'n suliță 'l sprijinea,
la disagi că-l aședa,
și pe cal încăleca,
la Brîncoveanu mergea
și din gură că-î striga :
— Brîncovene Costandine,
să-ți fie, Doamne, de bine,
că mă chemași tu la tine !
Mi-am împlinit solia,
solia, datoria,
și'mi dă, Doamne, domnia,
domnia și moșia,
că mi-am tăiat nășia !
Mi-a fost părinte mai mare,
mi-a ars focul în spinare,
frică mi-e de luminare !
De micșor m'a botezat,
de mare m'a cununat
trei copii mi-a creștinat :
două fete ș-un băiat
și eū sufletu i-am luat,
fir-aș fi fost blestemat !
Brîncoveanu că striga :
— Porc de cîine, liftă rea,
cine mi ți-a poruncit
și ție ți-a glăsuit,
să ții calea Domnilor,

1). Răsma = răzima, proptea ; a propti.

2). Untra = intra, cum zic lautarii țigani.

calea împărașilor
și calea vitejilor ?
Mîine 'n drum tu mi-oî ieși,
și 'n luptă ne-om întilui,
și pe mine m'oî tăia
cum ți-aî tăiat nășia !
Nu este, măre, mai bine,
săvai, Capitan Costine,
pină ești la mina mea,
să-ți răpun eū vieața ?
Chip halalului făcea ¹⁾
și-i da capu-alătura.
Făcu moarte peste moarte

ce in lume nu se poate !
Brincoveanu ce'mî făcea ?
Tron de ceară le făcea,
la 'mpărăție 'i mina,
de se ducea *pomina*
de-aicea pină 'n Viana ²⁾.
Și de Aga Bălăceanu,
care a părăsit Divauu,
vestea morții lui s'a dus
in lășiș și 'n curmeziș :
in toată Valafia ³⁾,
pină 'n jos de Brăila
și pină 'n sus de Viana ⁴⁾.

* * *

Fondul istoric din această baladă, ca și din prima. după mine unu, este :

Lupta de la Zernești a lui Brincoveanu in contra Austriacilor, in care luptă, generalul austriac *Haisler* a fost făcut prizonier și Aga Bălăceanu, care fugise la Neamți și ceruse ajutor in contra lui Brincoveanu, a fost ucis in toiul bătăliei.

Că adevărul este așa, ne-o mărturisesc ultimele versuri din sus citata variantă, de peste Olt, unde citim clar ca lumina zilei că :

Vestea morții lui s'a dus
in lășiș și 'n curmeziș :
in toată Valafia,
pină 'n jos de Brăila
și pină 'n sus de Viana !

Cert lucru fiind moartea lui Bălăceanu, in lupta de la Zernești, era natural că vestea despre peirea lui s'ajungă pină la împărăție in Viena.

1). Chip halalului, somn goalatului făcu.

2). Viena — capitala Austriei.

3). Valafia = Valahia, numele vechiu al Munteniei.

4). Auzită această legendă din gura lui G. Bălțatu, lăutar din Șorhănești. — de pe Olt. Această variantă ca și legenda de mai sus fac parte din a mea colecție de poezii populare «Materialuri folkloristice», publicată sub direcția d-lui Gr. Tocilescu.

Cîntecul - legenda istorică — a lui Aga Bălăceanu de mai sus, cum și varianta din jud. Olt, sînt singurile balade existente, cunoscuta mie pină acum ; ele nu se află publicate in nici o altă colecție de cîntece populare apărute pină in prezent.

Și cine alții ar fi putut aduce la Viena știrea morței lui Aga Bălăceanu, dacă nu Nemții, pe care el îi adusesese în contra Domnitorului Brîncoveanu ?

Despre peirea, în lupta de la Zernești, a lui Aga Bălăceanu, citim în Cronică anonimă ¹⁾ următoarele :

„Atunci dară după bătălia Nemților și Costandin, Aga Bălăceanu acolo aflîndu-se, nu în răsboiul ei mai de o margine fiind și înfrîngerea Nemților văzînd, cum aș putul, el dosul aș dat.

Turcii l-aș ajuns și rău l-aș tăiat și l-aș fărîmat, al cărui cap la Costandin Vodă aduciindu-l, tocmai în București l-aș trimis.

Că acest Costandin Bălăceanul nu-l lăsa ticălosul trufia ca să-și aducă aminte și de frica lui Dumnezeu, ei se credea în avere, în cai și în arme și în vitejii și în fantazii nebunești.

Și așa cu fantazii, închipuirii nebunești și-a pus el sufletul și viața !

Acest Bălăceanu în toată viața lui și-a frămîntat mintea, totdeauna, după niște păreri nebune — adică după vitejii, fără de margini vitejii.“

Este știut lucru, că este în firea poporului, mai ales în cîntece, de a atribui unui personagiu mai nou, care a trăit mai tirziu, marile fapte, vitejiile străvechiului eroi uitat de popor.

Ast-fel e cu legenda mănăstirei de Argeș, care de și fondată de Neagoe Basarabu, poporul crede, în cîntecul seș, că e zidită de Negru Vodă ²⁾.

În legenda noastră „Aga Bălăceanu“, legendă istorică, același lucru se observă. Faptele, vitejia fără de margini a lui Bălăceanu, uciderea-i mișelescă, poporul le-a împrumutat dintr'o străveche baladă „cîntecul Bălaciului“, uitat astă-zi cu totul.

1). Vol. II, pag. 210. ediția Ioanid.

2). Nu numai mănăstirea Curtea de Argeș, dar și alte mănăstiri din Muntenia poporul le crede ca fondate de Negru Vodă. Să nu merg mai departe, ei să aduc ca exemplu, arătînd în cîte-va rînduri legenda mănăstirei Țigănia, din jud. Teleorman. Poporul o atribuie ca fondată de Negru Vodă.

Mănăstirea se află așezată pe culmoa dealului Țigănia, la răsărit de Roșiori-de-Vede, la o jumătate de ceas departe de acest oraș. Vederea ei te face să reflectezi puțin în minte și să ghicești, cine va fi fost acel evlavios Domn, care și-o fi dăpus obolul său pentru Dumnezeu Creatorul. Intrînd într'însa, zugrăvoala sfinților doi pe pereți este mîncată ; abia ici și colo cite un sfînt se mai cunoaște ; nici o icoană nu se mai zărește. Totul pare învîluit într'o ceață de timpuri îndelungate, prin care a trecut acest pios locaș ! În altar, în locul sf. Pîrtoș, care este rupt se află un corn, arbor uscat, retezat din fața pămîntului. Crucea de sus, d'asupra Catapotoasmei, a Mîntuitorului Isus Christos, este spartă și plăcată într-o parte. Privirea ei pare că-ți spune decăderea sfințelor moravuri vechi, acea armă neînvinsă care întărea pe străbunii noștri și prin care ei se apărau contra robelor pieiri.

Această mănăstire a fost zidită, spun bătrînii din satul Țigănia, de Negru Vodă, cînd

Care va fi fost acel străvechiu erou Bălaciū? În istoria noastră națională, întâlnim în două epoci, la intervale de cite o sută ani, doi Bălăceii: Unul, Bălaciū, din timpul lui Lithuon Voevod, amintit într-o baladă sîrbească, studiată de d-l. Hasdeu în *Magnum Ety-mologicum Romaniae* 1); al doilea, Constandin Bălăceanu, sfetnicul și căpetenia de oști — spătarul, cum am zice — al lui Mircea Vodă Cozianul.

Să-i luăm pe rînd, începînd cu cel din timpul lui Lithuon Voevod.

În balada sîrbească — unde e vorba de o nuntă, de o încus-cire, se vorbește de un infumurat erou Bălaciū, căpetenia unei oaste de 600 Romini de-ai lui *Litean* (Lithuon) Vodă, care a fost trimis să se lupte încontra eroului sîrbesc Miloș, spre a-i smulge din mîini fata răpită a Domnului Litean Vodă. Viteazul Miloș îl birue pe Bălaciū, îl omoară și-i svirle capul dinaintea împăratului Milutin, primind drept răsplată o mie de galbeni.

Împăratul sîrbesc, ginerile lui Litean Vodă, nu este altul de cit Ștefan Milutin, frate cu Ștefan Dragutin. Ștefan Milutin nu este altul de cit Ștefan Dușan, țarul sîrbesc, care a luat în căsătorie pe fiica Liteanului bogat, a viteazului Voevod Oltenesc, din anii 1246-1279, „*Litean*“, *Lithuon Vodă* 2).

.

Fata Liteanului bogat
și de lege lepădat 3]
Iar nunta unde se făcea?
În palatele domnești:
la Domnul țării Romînești,
cum e Domnilor legea
și legea și datina 4).

a voit să scape de Turci și Tătari care-l goniau cu potera. El atunci a intrat într-o pădure, care și acuma se vede în apropiere de mănăstire, pădurea Calugărească, și s-a ascuns sub un corn sălbatic pe care arbore acum este zidit sf. Pristol al mănăstirei. Negru Vodă, ca să mulțamească lui Dumnezeu că l-a scăpat de peiro, a înălțat acest Dumnezeesc-locas, care, astăzi, priviți-l în ce stare se laudă.

Ast-fel îmi glăsuia, mai acum 12 ani, Moș Ion Catruna, ciobanul din satul Țigănia. Era pe atunci de peste 90 ani, și astăzi nu știu dacă mai trăește.

Pisania acestei mănăstiri se află la muzoul de antiquități, pe sala de jos, unde mergi la Senat, în partea stînga. În ea se citește, că Mateiu Voevod, găsind în rea stare această mănăstire, a rezidit-o, făcînd-o cu totul din piatră. Nu pomenește însă nimic de primul ei fondator.

1). Vol. IV, pag. CXXV sqq; idem, pag. CXLVIII sqq.

2). Hasdeu *Ety-m. Magn.* Vol. IV, pag. CXV.

3). Vezi Ștefan Vodă, Bogdan Vodă, balade din colecțiile Alexandri și G. Dem. Theodorescu.

4). Vezi balada „*Mihnea Vodă*“ din colecția mea pop. „*Materialuri folkloristice*“, cap. „*cîntece bătrînești*“.

Este de observat că, în toate baladele : Ștefan Vodă, Bogdan Vodă, din colecțiile de poezii populare V. Alexandri, și „Nunul mare“ și „Iancu Vodă“, din Theodorescu G. Dem.: — Mihnea Vodă, Milea Vodă și Iancu Vodă — din colecția mea „Materialuri folkloristice“, cap. „cîntece bătrînești“, eroul legendar, înfumuratul Bălăciu, din timpul lui Lithuon Voevod, lipsește cu desăvîrșire și cu drept cuvînt.

Lipsa lui se explică prin faptul, că aceste balade au fost alcătuite cu sute de ani în urmă, atunci cînd din memoria poporului se ștersese numele aceluia străvechiu erou Bălăciu, cum și faptele lui vitejești).

Trebue să mai observăm încă ceva. În toate aceste balade, alcătuite de popor cu sute de ani în urmă, sînt și inexactități de persoane și de timp.—Așa în ele, ginerile primitiv, Ștefan Dușan, este înlocuit, cînd cu Bogdan Vodă, cînd cu Iancu Vodă, cînd cu Milea Vodă, *Mircea Vodă* etc.; Domni pămîntenți, cari ia în căsătorie pe una și aceeași fiică a lui Litean Vodă :

Dar Letinul ce'mî făcea ?
 Mireasa că mi-o lua,
 în mîna mirelui o da.
 El pe ochi o săruta
 și'n teleagă c'o punea
 și 'n spre casă că pleca.
 Pleca pe la Sîn-Miedru
 ș'ajungea pe la Sîn-Pietru.
 Acasă cum ajungea,
 mîndră nuntă că 'ntindea,
 că se ducea pomina ! (pomeneală, pomenirea).

1). Eroul Bălăciu din timpul lui Lithuon Voevod este o pură fantasmă, un neadevăr, un anacronism popular. El nu poate să fie altul de cît acel Constandin Bălăceanu, viteazul conducător al oștilor lui Mircea Vodă Coziunul de la 1387.

Poporul, în jurul faptelor vitejești ale lui Mircea și ale căpeteniei sale de oști—Constandin Bălăceanu—a laurat pe acele vremuri cîntece epice, în care el glorifică și suia pînă în slava cerului isbînzile și neîntrecutele viteji ale Voevodului său Mircea.—În acel cîntec de sigur că se va li cîntat și vitejia lui Const. Bălăceanu.—Sirbi și Bulgari, vecinii noștri, au împrumutat cîntecul, l-au cîntat și ei, dar l-au schimbat după țara și Domniul lor. Iată de ce găsim pe Bălăciu, din timpul lui Mircea, trecut în *baladele sirbești*, ca existent pe timpul lui Litean Vodă.—Iată un anacronism.

Domnia lui Litean Vodă este fixată între anii 1246—1279, iar a celorlalți Domni: Bogdan Vodă, Ștefan Vodă, Mircea Vodă cu sute de ani în urmă: deci un anacronism.

Apoi „infumuratul erou Balaciu“, din timpul lui Litean Vodă, nu-l găsim de cît într-o baladă sîrbească, într-un cîntec popular, făurit de imaginația poporului sîrbesc, dar nici o cronică și nici un document istoric nu ne pomenește de acel viteaz Bălăceanu, sfetnic al lui Litean Vodă.

Și c'îu singur cîntec popular sîrbesc, în care se cîntă încuscrirea unui Domn străin cu un Domn pămîntean, nu se poate stabili autenticitatea unui erou român. „Balaciu“, ca existent pe timpul lui Lithuan Voevod.

Este cert lucru și știut de toată lumea, trecută prin dirmonu¹ științei, că producțiunile populare sînt pline de fantazie și imaginație, dar lipsite de fondul istoric. Sînt și excepții, dar la sută una.

Chiar dacă balada sîrbească — o excepție la sută — ar cuprinde un adevăr istoric, din care să tragem certe concluziuni, nu ne putem pronunța asupra *autenticității ei*, pînă ce faptele relatate *de ea* nu le vom găsi și în vre-o cronică. — Și cum nici o cronică și nici un document istoric — după cum mai sus am arătat — nu ne vorbește de acest *erou infumurat Balaciu*, nu ne putem pronunța pentru veracitatea acestei balade.

Admițînd chiar că această baladă ar fi adevărată, dar ¹scăpată de sub ochii adnotatorilor de cronici romine și sîrbe, după acele vremuri, totuși e mai bine să ne ținem de zicătoarea romînească: cu o singură *rîndunică nu se face primăvara*; c'îu singur cîntec, făurit de un popor străin, nu se poate face lumină istorică.

Al doilea *Balaciu*, de care pomenește istoria noastră națională, este cel cu numele de *Constandin Bălăceanu*, ce-l arată Letopisețul că a fost căpetenie împreună cu alte două căpetenii ale oștilor Mircei Vodă, Cozianul, care a domnit la anul 1387 ²).

Nu cunosc ce aprecieri va fi făcînd acel Letopiseț asupra acestui Constandin Bălăceanu ²). Atît afirm, dar nu cu deplină *siguranță*, că acest Bălăceanu a trecut într'un timp de partea lui Dan, fra-

Maî mult preț se pune pe un citat istoric de pur adevăr, dintr'o cronică, de cît pe o baladă sîrbească creată din fantasia unui popor, străin cu totul de țară și obiceiurile romînești.

1). Hasden, Magn. Etym. pag. CXLVIII.

2). N'am la îndămină cronica lui Constandin Căpitanul, publicată în Magazinul Istoric.

tele lui Mircea, atunci cînd între ei s'au iscat certuri pentru domnie.

Intr'o cronică inedită, citim că Dan a venit cu pulcere turcească ca să răstoarne pe fratele său Mircea ¹⁾. Boierii, între cari și Constantin Bălăceanu, părăsesc pe Mircea și trec în partea Turcilor — de partea lui Dan. Mircea, văzînd pericolul ce-l amenința, a fugit la Sigismund—Iacmon—Craiu unguresc, de i-a cerut ajutor.

Iacmon Craiu a venit cu oaste în ajutorul lui Mircea și i-a bătut de i-a stins pe Turcii și Rominii, aliații lui Dan, gonindu-i pînă la Dunăre. Și a cucerit Iacmon Nicopolul cel mic, de pe țărmul Dunărei. Și a tăiat Iacmon pe mulți din cefate și încă pe mulți i-a robii, și întorcîndu-se înapoi cu o seamă de oști, a pus Domn pe Ioan Mircea Voevod, bătrînul ²⁾.

În această luptă, probabil că va fi căzut și *Constantin Bălăceanu*, dușman al lui Mircea, fiindcă trecuse de partea fratelui său Dan. Capul lui Bălăceanu trebuie să fi fost adus înaintea Domnitorului Mircea și marele Voevod va fi răsplătit cu bani pe cel ce l-a adus și așa va fi sunat restul din cîntecul, astăzi uitat de popor, al lui Constantin Bălăceanu, viteazul sfetnic, căpetenia oștilor lui Mircea, cum îl numește Letopișeu ³⁾.

Cu aur mult te-am dăruit,
căci tu bine mi-ai slujit ;
cu moșii, nene, moșii	Și vestea morții lui s-a dus
și cu d'albe boierii !	și 'n lățiș și 'n curmeziș,
Pe Bălăceanu l-ai răpus,	de Bălăceanu cel vestit
capu aicea i-ai adus,	și 'n răsboiū nebiruit,
la Divanu cel domnesc	în toată Valafia,
la Mircea, Domnu rominesc!	pînă 'n jos de Brăila !
.	

Cetatea Brăila era a turcilor, ca aproape toate cetățile rominești, de pe marginea Dunărei. Cine ar fi putut duce vestea la Brăila și pînă în jos de Brăila, despre moartea viteazului Constantin Bălăceanu, trecut de partea lui Dan, decă nu Turcii, cari-l ajutaseră pe Dan în contra fratelui său Mircea ?

Și cine iarăși ar fi putut răspîndi vestea despre moartea veditului eroi Bălăceanu, din timpul lui Mircea:

1). Vezi Gr. Tocilescu, Istoria Romînilor, ediția din 1899, pag. 113.
 2). Idem pag. 114.
 3). Vezi mai sus, Hasdeu, Magn. Etym. pag CXLVIII.

„Pină în Viana
și mai sus de Viana.“

dacă nu Iăcmon-Sigismund cu Ungurii lui, cari l-au ajutat pe marele Voevod în contra fratelui său Dan și l-au pus în scaunul de Domn al țării românești?

Iată deci străvechiul Bălăceanu, infumuratul viteaz Constantin, din timpul lui Mircea, uitat de mult de popor și înlocuit în balada mai nouă ¹⁾ cu „Aga Bălăceanu“, din timpul Voevodului Brîncoveanu, care numai viteaz nu era, ci ca un boier intrigant ce era, își pleca ceala, ca și Domnul său, celui mai tare, după obiceiul timpului că :

— Capul plecat
de sabie nu e tăiat!*

Cum s'a făcut această înlocuire? Am spus mai sus că poporul a uitat pe vechiul erou Bălăceanu, din timpul lui Mircea și l-a înlocuit cu cel mai nou „Aga Bălăceanu“, din timpul lui Brîncoveanu.

Nimic mai simplu. Așa e 'n frica poporului, de a apropia de timpul, în care trăiește, faptele cele foarte îndepărtate, aproape uitate de el și de a le lega cu cele din timpul său; apoi de a înlocui pe străvechiul erou cu cel mai nou, mai ales, fiind ambii poartă același nume de *Bălăceanu*.

Lăutarul de mai tirziu n'a făcut alta de cit a acăjat la străvechiul cîntec, păstrat în mici cîmpeie, *faptele cu totul recente, de un alt conținut istoric*, ale lui „Aga Bălăceanu“ de sub Brîncoveanu.

Aceasta e convingerea mea și așa cred. Ba mai cred că, dacă astăzi s'ar face o minuțioasă cercetare, colindîndu-se și scormonîndu-se satele României din Banat, Serbia și Bulgaria, cum și partea muntoasă a Olteniei, cit și a Munteniei, s'ar da peste întreaga baladă a viteazului Constantin Bălăceanu, din timpul lui Mircea. Cine va fi fericitul descoperitor al acestui bătrîn cîntec, noi nu-l putem ști.

Timpul, ziua de mîine ca și cea de poî-mîine, sperăm că ni-l va da!

Hristian N. Țapu.

1). Vezi la început cîntecul „Aga Bălăceanu“. Balada cea nouă nu este alta de cit străvechea balada, cîntecul tip al aceluia erou Bălăceanu din timpul lui Mircea, cîntec care s'a modificat în formă ca ori-ce producție populară după timp și loc.

CÎNTECE DIN ARDEAL.

Sub poalele codrului
 zac armele lancelui
 și le plouă și le ninge
 și n'are ciue le 'nceinge,
 că voinicu car' le-a 'ncins
 zace la temniță prius,
 la temniț' Aiudului
 în fundu pământului.

* * *

Sub poale de codru verde
 o zărea de foc se vede ;
 da 'mprejurul focului
 tot voinici de-ai codrului :
 nu știu zece-doisprăzece
 că'mi frigea la un berbece.
 Foale verde lemn uscat,
 pleac'un voinic la 'nsurat ;
 nici mustața nu i-a dat
 făr' numa cil i-a 'nșirat.
 El pe cale să ducea
 d'un șarpe 'nainte-i sta.
 Voinicul diu grai graia :
 — Hohoho, hală spurcată
 să nu mă'nbuçi tot odată,
 c'am să mai iubesc o fată

cum a iubit lumea toată.

* * *

Vai, badeo, cum te-am visat
 pe-un cal negru înfrinat.
 Vai, mindruțo, visu tău
 ăla mi-o fi drumu meu :
 — calu negru și 'nșinat
 mi-o fi drumu de plecat
 cu pușca la Țeligrad
 Spune-i: mindro, maică-ta
 să-și cirpească ita 'n poale
 că i mîntea zburătoare,
 și zboară peste arături
 să strîngă fermecături
 să mă farmece pe mine
 să te iaū mindro pe tine.
 D'atunci, mindro, te-oī lua
 cînd o face plop nuçi,
 și salcia mere dulci,
 și maică-ta o număra
 cite paie-s într'un car,
 și iarba de pe un hotar ;
 cita fruză-i într'un nuc,
 și penele de pe cuc.

culese de Gh. Tulbure.

NOTE BIBLIOGRAFICE.

Elena Niculiță-Voronca. *Datinele și credințele poporului român*, adunate și așezate în ordine mitologică. — Editura proprie, Cernăuți, 1903. — Fără îndoială, iată una din cărțile bune, tipărite în limba noastră, în ultimii ani. Folklorul a cîștigat, prin lucrarea d-nei Voronca, o carte cu temeiū. Din întreaga lucrare, care trebuie să cuprindă trei volume, a apărut, de o cam dată, numai acesta unu, care cuprinde 1296 pagini, din care cauză e și împărțit în trei bucăți. În acest mare volum, tipărit cu litere mici, sint adunate, direct din gura poporului, un nesfîrșit număr de datine și credinți,

În cea mai mare parte din Bucovina, unde locuiește culegătoarea.

Pentru ca cetitorii să-și facă o slabă idee despre ceea ce se cuprinde în acest volum, voi reproduce numai numai numele capitulilor.—În *Partea I*, se vorbește despre *Facerea lumii* și sînt următoarele cap.: Lupta între Dumnezeu și Dracul; Căderea Dracilor; Cum s-au făcut munții, văile, păcatul, potopul, altă versiune despre facerea lumii.—*Partea II. Pămîntul*: Religiunea; nașterea Domnului; Soarele și Domnul Christos; Crediinți și datine la Crăciun; Anul nou; Domnul Christos, Sf. Vasile și busuiocul; Grîul și Domnul Christos; Cum stă pămîntul; Cine e pămîntul; Sămănuătura; Despre săminți; Sarea; Pinea pentru om. Căsătoria; Moara; Lucrarea pînei; Hrana; Jertfirea de sine; Postul mare; Paștele; Jertfa la morți. *Partea III. Aerul*: Vîntul; Paserile; Dracul; St. Ilie. Lupta. Capul. Puterea. Mișcarea. Viața; St. Mihail. Soarele și luna. Iarna și Vara. Ziua și noaptea. Viata și moartea; Tunul. Grîndina. Șerpii. Cocostirecul. *Partea IV. Apa*: Iarna. Omătul. Ploaia; Primăvara; Imbrăcămîntea. Seva. Singele; *Partea V. Focul*: Lumina. Botezul. Cununia. Moartea. Luminările; Focul; Dumnezeu. Destinul. Ceea lume, etc. — După cum se vede, lucrarea D-nei Voronca e așa făcută, în cît nimeni să nu se poată dispensa de ea, dintre acei cari se ocupă cu folklorul. — Am avea de făcut oare-cari observații asupra ordinii în care e aranjat materialul acesta așa de frumos; dar, nefiind adepți ai școalei mitologice, nu credem folositor să intrăm acum în o discuție care nu ar fi de folos. — Dorim, din tot sufletul, să videm apărute, cît mai curînd, și celelalte două volume, pe cari le așteptăm cu o nespusă nerăbdare, și credem că Academia Romîna ar face un mare bine științei romînești dacă le-ar edita.

Almanach literar pe anul 1903.—Cernăuși, societatea tipografică Bucovineană, 1903. Întrunirea academică romîna „Bucovina” a editat acest volum de 122 pagini, elegant tipărit. În el se găsește lucruri dragușe, semu îmbucurător al unei mișcări literare, așa de mult dorită, la frații noștri din Bucovina.

Folkloriștii găsește, în acest volum, următoarele: *Drăgoiul și Cucu*, legendă culeasă de D-l. S. H. Marian, și *Ziua și noaptea la (?) popor* de D-na Elena Voronca.

S. GH. Teodorescu-Kirileanu. *Ștefan-Vodă cel mare și sfînt. Istorisiri și cîntece populare.* — Focșani, 1904. — În acest volum de 230 pagini, D-l. K. a adunat tot ce s-a păstrat, în popor, ca amintiri despre marele nostru Voevod. Faptele și vitejiile lui: Doamnele lui Ștefan Vodă; Cîntece despre el; Curțile domnești; Ostași viteji din

vremea lui; dani; răzăși; bisericii și mănăstiri îndemeiate de el; cruci; finții etc., odoare din vremea lui, formează altele capitole, bine alcătuite, cari dau acestei cărți o deosebită valoare.— E frumos să ni slăvim pe oamenii noștri cei mari, și trebuie să mulțămim D-lui Kirileanu, pentru pilda ce o dă, și care ar trebui să găsească cit de mulți imitatori. — Nu mai rămâne îndoială că vor mai fi încă, în popor, științi despre Ștefan Vodă, pe cari autorul nu a avut putința să le cunoască; de aceea d-sa face un călduros apel către acei cari vor mai fi știind ceva despre Ștefan-Vodă, și-i roagă să i-le comunice, pe adresa sa. la Gara Zorleni, județul Tutova, de unde se poate cere și cartea, care costă numai 2 lei.

CĂRȚI PRIMITE

Prof. Dr. Elefterescu. *Despre Prietenie sau Amicitie.* Broșurică de 27 pagini.—Mușatași-Argeș, Tip. Al. Valescu. 1903.

— Despre băuturi și relele alcoolismului. Broșurică de 25 p.—id.

Sofia Nădejde — *Potimi*, roman din viața românească. București, Editura Librăriei Sfetea, 1904 (2 lei). Un volum frumos de 405 pagini. Se citește cu plăcere, și în mare parte citirea acestei lucrări e instructivă. Indemnăm pe cititorii noștri să nu treacă cu vederea această carte.

Calendarul gospodarilor săteni pe anul 1904.—Birlad.— O carte bună și folositoare, care n'ar trebui să lipsască din casa nici unui iubitor de neam.

Dimitrie Dan. *Proiect privitor la salarizarea preoților din Bucovina.*—Cernăuți, 1904.— O broșură de .0 pagini.